

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Jaskóné Gácsi Mária

Komáromi János írói világa és a regényforma lehetőségei

Témavezető: Prof. emer. dr. Sipos Lajos CSc

PPKE BTK

Irodalomtudományi Doktori Iskola

A Doktori Iskola vezetője: Prof. dr. Nagy László DSc

Modern Irodalomtudomány Műhely

Piliscsaba

2013

I. A kutatás tárgya és feladatai

Komáromi János 1890. december 22-én született, Málcán. Tanulmányait 1902–1910 a sárospataki kollégiumban végezte, ahol megbecsülést és rangot vívott ki magának tanárai és diáktársai körében. Írói munkásságát a Szövétnekben az 1907/06-as iskolai évben megjelent cikkétől számítja. Az első sikeres publikációkat követően az addig Komár (szlovákul: szúnyog) néven szereplő tollforgató nevét a 11367/1908. sz. belügyminisztériumi engedéllyel Komáromi Jánosra változtatta. Tagja, később jegyzője és végül ifjúsági-elnöke lett a pataki főgimnázium Erdélyi-Önképzőkörnek, Főgimnáziumi Gyorsírókörnek. Majd 1910-ben sikeres érettségi vizsgát tett és elindult Pestre jogot tanulni. A jogáskodás csak ürügy volt, soha nem végezte el a jogi egyetemet, újságíró szeretett volna lenni. Másodéves jogász volt, mikor felkereste a Budapesti Hírlap című lap főszerkesztőjét, Rákosi Jenőt azzal, hogy író szeretne lenni. 1911-ben újságírói pályára lépett, a Budapesti Hírlap belső munkatársaként dolgozott. 1912 októberétől egy éven át önkéntes katona a tiroli császárvadász ezrednél, Bozenben. A háború kitörésekor a tiroli hadtestet mozgósították és Komáromi is bevonult. Krakkótól nem messze, Maszkownál súlyos sebesülés érte, így harcbeli szolgálatra alkalmatlanná vált. Fölépülése után beosztják a bécsi hadügyminisztérium sajtó osztályára magyar nyelvű előadónak.

A Budapesti Hírlapnál 1914-ben jelent meg első írása *Koczák indulása* címmel. Komáromit hamarosan, legkedveltebb novellisták között tartották számon. Az Új Nemzedék szerkesztőségi tagja lett. Majd kivált az Új Nemzedékből és az 1920-ban megalakult Magyarország munkatársa lett és maradt haláláig. Ebben a lapban megjelenő cikkei hamar felkeltették az olvasók figyelmét. Írásait a Tormay Cécile által szerkesztett Napkelet is közölte. Nagy hittel és szorgalommal dolgozott. A hírnevet meghozó *Mit búsulsz kenyeres* (1915) után sorra írta regényeit, elbeszéléseit: *Csanak András Bécsben* (1916), *Tilinkó* (1917), *Elment a nyár* (1919). Ezeket követte még 1928-ban *Szegénylegények*, és a *Rongyos gárda* című novelláskötete. 1921-ben a Petőfi Társaság tagja lett és egyben megbízzák a Petőfi Ház gondnoki teendőinek ellátásával, így 1922 decemberében beköltöztek a Bajza utcába, a Petőfi Házba. Életüknek nyugalmas korszaka kezdődött meg itt és gyors egymásutánban jelentek meg művei: *Jegényék a szélben*, *Esze Tamás*, *a mezítlábasok ezredese*, *A régi szerető*,

Zúg a fenyves, Vidróczky, Hé kozákok!, Pataki diákok, Az idegen leány. A Zúg a fenyves címűt *Teri* címmel jelentették meg Bécsben. 1929-ben a *Hé Kosaken!* is megjelent, a Terinél több – húszeszes – példányszámban. Műveit a németen kívül angol, és lengyel nyelvekre is lefordították.

Komáromi János írásait az Új Idők, a Napkelet, a Magyarság és a Budapesti Hírlap hozta. A napilapok sora közölte folytatásokban regényeit: a temesvári Déli Hírlap az *Ősdiák* című regényt, az Erdélyi Helikon az *Elment a nyár* című írását. Komáromi János írói munkásságának 25 éves jubileumára 1933-ban megkezdték addig megjelent műveinek díszkiadását.

II. Szemlélet és módszer

Az 1980-as évektől az olvasók részéről megnőtt „a könnyen olvasható, jól megírt művek” iránti igény. Ennek a folyamatnak egyik jellegzetességeként az 1945 előtti irodalomból megjelentek Herczeg Ferenc, Zilahy Lajos, Surányi Miklós, Tormay Cécile, Kosáryné Réz Lola, Bozzay Margit és P. Gulácsy Irén és mások művei is. És ez fordította az érdeklődést a két világháború közötti kor népszerű írója, a Nyugat ellenében megszervezett Napkelet munkatársa, a maga korában a népszerűségi listákon előkelő helyet elfoglalt társadalmi regény, a *Császári és királyi szép napok* szerzője, Komáromi János felé. Ebben az érdeklődés-növekedésben a könnyen olvashatóság mellett szerepet játszott a két világháború között született irodalmi alkotások iránti érdeklődés, a korszak politikai-társadalmi történéseit kutató kíváncsiság. Legfontosabb azonban a „tömegirodalom”, a lektúr térhódítása volt az olvasók között, amint ez megtapasztalható a világ más országaiban is.

Komáromi János műveivel való foglalkozást azonban nem ez indokolja. Motiválja a korszak teljesebb megismerésére való törekvés, az a szándék, amelyik számba akarja venni a korszak „elit kultúrájára”-t körülvevő irodalmat. Az igazi indok valójában annak a demonstrációja, miként jelent meg ebben a kulturális közegben egy-egy műfaj, mit őrzött meg a történelmi és a társadalmi regény európai és magyar hagyományaiból. Az első regénycsoporttól a korszak „nemzetieskedő”, „heroizáló”, a magyar „kultúrfőlény”-t és a tradicionális erkölcsi értékek megjelenítését várta, a másodiktól az előzőekben emlegetett szerzők műveiben megjelent, a társadalmi ellentéteket feloldó, a jó „diadalát” remélte. Komáromi műveiben a korszak olvasója mindezeket megtalálta, ez volt népszerűségének alapja, ugyanakkor ezekben az alkotásokban megtapasztalható a műfaj legjobb értékei közül néhánynak a megjelenítése is. Az ebbe a gondolati körbe tartozók kritikái határozták meg Komáromi írásainak kanonizációját.

III. Az értekezés eredményei

Az értekezés összefoglalja a késő modernitás regénypoétikai változásait, bemutatja Komáromi János életművében megjelenő regénytípológiai formákat. A következő fejezetekben értelmezi a történelmi regény jellemzőit, a valóságreferencialitás és a fikció viszonyát, a korszak ideológiáinak megjelenését az *Esze Tamás, a mezítlábasok ezredese* című művében.

Komáromi gyakran él a részletező leírás ábrázolási technikájával. Az epikus folyamatban a paraszti lét mozgalmassága és a véres harcok eseményei között megjelenik a fikcionált szerelmi kapcsolat. Az események története és a történetek elbeszélése olyan kommunikációs helyzetben valósul meg, melyekben a szereplők dialógusaiból felismerhetővé válnak az egyes alakok belső állapotváltozásai. Így aztán érthető az olvasói magatartás: a cselekmények láncolata élénkítő és magával ragadó. A szereplőket jellemző diszkurzusok nem adnak különleges individuumot: a historikus hatás, anekdotikus humor az írói képzelet romantikus túlzásokban fejeződik ki. „Komáromi János regényeinek mindig megragadóbb az előadási módja, mint amit a világról, hősei sorsáról mondani képes volt. Meghatott érzelmessége, emlékező hangja és virtuosus fenegyerekeskedő, tüzes magyarsága a múlt idézésében érvényesülhetett.” (SCHÖPFLIN Aladár, *A magyar irodalom a XX. században*, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990, 363.) Mozgalmas, kalandos történetmondása nem nélkülözheti a valóság pontos megfigyelését, a részletező, felsoroló előadásmódot. Hőseinek jellemző és nem egyszer különleges stílusjegyeit hosszan elemzi és a tények közlését intenciózusan az érzések megragadásával a naturalista ábrázolás felé viszi. A szöveg elsődleges jelentésszintjét a megszemélyesítések és egyszerű metaforák bővítik. A narráció és a szereplők diskurzusai a történet leírásában azonban nem keltik azt az illúziót, hogy az élet nagy igazságaira fény derül, amint ez Móricz, Szabó Dezső, Kaffka Margit esetében megfigyelhető. Komáromi – Schöpflin Aladár szerint – a „múltban élt, korának újabb fejleményeire nem volt válasza”. Nem próbálta érteni a jelent, a kor valódi és igazi alternatíváit. Mindössze népszerű, ismert író akart lenni.

Komáromi a *Pataki diákok* című regényében, sok önéletrajzi elem felhasználásával, megteremtett egy regényteret és egy regényidőt. A megélt életet azonban nem kiindulópontnak, hanem „nyersanyag”-nak tekinteti. A mű helyhez kötött abban az értelemben, hogy a történet a Felső-Tisza vidéken, a Zempléni-hegység ölelésében játszódik. Makacs és heves lokálpatrióta, ahogyan Márai Sándor írja *A Felvidék írói* című művében. „A kíváncsiság, a féltés, az emlékezés kényszerétől hajtva jár vissza” Komáromi képzelete „a szülőföldre, a gyermekkor tájaira.” (MÁRAI Sándor, *A felvidék írói, Kisfaludy Társaság Évtapjai*. Új Folyam. 60. kötet. 254-257.) A regényidő hozzávetőlegesen azonos a szerző életidejének első részével. A retrospektív és az egyidejű narráció jellemzi az alkotásidő szerkezetét.

Az értelmezéshez felhasználtam a regény kéziratát. Ebből rekonstruálható Komáromi János alkotó módszere. A mellékletben közölt kézirat-rész és az egyes oldalak szinoptikus változata bepillantást enged a szövegalkotás folyamatába. Hasznos információkat szolgáltat Komáromi János és egykori tanára, Harsányi István levelezésének felhasználása is. A kéziratot hagyatéka vonatkozó részei most jelennek meg először.

A XX. század első felében a magyar regény legfőbb feladata „a világról szerzett ismeretek egységesített keretben történő rögzítése”. Németh László, Móricz Zsigmond és Márai Sándor hittek ebben a lehetőségben. (OLASZ Sándor, *A regény metamorfózisa a 20. század regényirodalmában*, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1997, 8.) Komáromi egyrészt erre a „rögzítés”-re törekedett, másrészt – a történelmi regényében – felhasználta a műfaj egyik ősfarmájának, az eposznak bizonyos szövegszervező jellemzőit is. Ez a szövegépítés bizonyos sajátos jegyeket is mutat, eltér a műfaji elemek ilyen típusú megjelenítésétől. (Vö. BAHTYIN Mihail, *Az eposz és a regény. A regény kutatásának metodológiájáról*, Literatura, 1995. 4. sz. 331., 334-335). Komáromi művei – Viktor Žmegač fogalomrendszere szerint – egyfajta világszerűségegre törekszenek.

Komáromi János két középpontba állított regénye „valóságos értékviszonyokat szimulál”, és „ez a korszak a viszonylagosan nagy létszámú olvasóközönség kialakulását is magával hozza”. (IMRE László, *Műfajok létformája*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1996, 38.)

A disszertáció tárgykörében megjelent publikációk:

„... Élni fogtok, mindig élni, pataki diákok, amíg merész dalaitok élnek!” Komáromi János: Pataki diákok című regényének rövid elemzése, Széphalom 19. Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, Sátoraljaújhely, 2009. 470-475.

A kamaszkor válságainak tükröződése a XX. század egyik írójának tollából. Gondolatok Komáromi János írói világáról. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Kar, „Innováció és felsőoktatás” című tudományos konferenciakötete ISBN: 978-963-7291-27-2, Esztergom, 2009. 89-96.

Valóban sovinszta, irredenta volt a „zempléni tárogató?” Selye János Egyetem II. Nemzetközi Konferenciájának tanulmánykötete ISBN 978-80-8122-008-1, 2010. 526-538.

Komáromi János folklórvilága. AGRIA, 2011/2. 215-222.